

Brassai Sámuel és a muzsika.

III. közlemény.

Kant szerint a zene nem tartalmaz eszmei képzeteket és nem gondol arra, hogy a szellemnek lehet olyan megnyilvánulása mely nincsen fogalomhoz kötve. Brassai vallotta, hogy a zene-műveknek nincsen fogalmi tartalmuk, mert a zenei hangokkal nem lehet eszméket vagy fogalmakat kifejezni. Hangokkal csak zenei képzeteket lehet kiváltani. Az esztétikusok majdnem mind írók voltak, akik a zenében is a beszéd elemeit keresték és azt kutatták, milyen fogalmat fejez ki, milyen eszméket takar a muzsika. A zene Brassai szerint érzéki képzeteket idéz elő elsősorban. Ha a közönségnek egy szerzemény nem tetszik, ez azt jelenti, a zeneszerző nem tudta a szükséges képzettársítást felidézni.¹ A zene-művész a hangokkal kelti a képzettársítást. Teljesen egyéni, hogy ezt hogyan végzi, ehhez minden művésznek saját, eltérő módszere van. Nem lehet erre általános szabályokat felállítani, mert a művészet maga is teljesen egyéni megnyilatkozás.

A zene lényegére ő sem tudott meghatározást adni, csak annyit mond, hogy a dallam az a valami, ami vezeti a hallgatót, az összhangok pedig az irány jellemzői. Maga az egyedülálló akkord még nem zene, zenévé akkor válik az összhang, ha mozgásba kerülnek a hangzatok, ez a mozgás szülője a dallamnak. A zene fejlődése párhuzamosan haladt az összhangok felismerésével: a zene ókorában csak a nyolcad hangzatot ismerték (oktáv), később bekerülnek a zeneszerzésbe az ötödök (X—XII század), Palestrina korában felismerik a hármas hangzatot (XIII—XIV. század), Bach korában szóhoz jutnak a heted hangzatok, Wagner pedig eljut a módosított hangzatokhoz. A zene nagy művészeiben fejlődik, azok munkájában nyer kifejezést aszerint, hogy mit tart lényegesnek céljai érdekében. Egyik muzsikusknál pl. hangzatszíneken a hang-

¹ Szépirodalmi Lapok 1853. (21.-ik szám 324—327. old.)

súly, másíknál a dallamokon, harmadíknál ezek kombinációján, a fontos az, hogy csak zenei elemekkel akarják a hatást elérni. Mindezek a gondolatok ott található k Brassai bírálataiban, melyekben mindig kerülőt tesz, elkalandozik a zenéről való elmékedéseivel, mielőtt rátér a tulajdonképeni bírálatra.

6.

Bírálatait bevezető elmékedéseiből tudjuk meg, miként érez, gondolkozik és értékel egyes zeneszerzőket, azokban mondja meg véleményét zenéről, szerzeményről, előadókról.

Haydn muzsáját így jellemzi: kedélyes arc, mely nem vakít első pillanatra, de minél tovább nézzük, annál vonzóbbá válik. Élénk taglejtés, gyermeki vidor, bizonyos érettség a naiv vonásokban haladott időt sejtet, még inkább meggyőz erről a vele való beszélgetés. Változatosak és dúsak, de szendék érzelmeinek kifejezései. Kedves mosolya legfeljebb halk nevetéssé fokozódik, soha hangos kacajjá nem fajul. Embertársai szenvedése, saját fájdalmi könnyet csalnak szemébe, de sírása nem sérti a finom érzést, kényszerít, hogy együtt örvendj, könnyezz, bosszankodj vele. Ez az érdekes teremtés Haydn műzsája.¹

Mozart muzsájáról ezt írja:² „Haydn ikertestvére, de jelleme erősebb fokozatban és kevésbé változatos, de pótolja a szentimentális igéző vonás, mely egész lényén elvonúl, mely ingerlőbb ugyan, de fárasztóbb is. Ha az előbbi műzsát (a Haydnét) feleségül akarja az ember, úgy ezt időszakonként akarod társalkodással. Ez Mozart műzsája, mely az összes művészek közül csak Rafael bölcsőjére mosolygott hasonló kegyel“.

Másutt így szól Mozartról:³ „Szembeszökő hasonlat van Mozart élete és jelleme között. Fiatalon halt meg és főjelleme nyájas, szelid, harmoniás kedély volt. Munkái is megnyugvást, örök ifjúság báját adják, szelid, nyájas kedélyt tükröznek. Mozart tökéletesítette a formákat, de nem volt formateremtő. Egyes formákat tökéletesített, de újat nem alkotott. Don Juan óta hetven év telt el és még mindig a drámai zene teteje... Mozart a tudományos és mesterséges zene minden eszközét úgy tudja fel-

¹ Budapesti Hirlap, 1857. IV. 8. (80. szám) tárcája.

² Ugyanott.

³ Budapesti Hirlap, 1856. I. 30. (25. szám) tárca.

használni, hogy az az érzelem tolmácsává váljék. Ki fogja valaha még a szív dobbanásait és az indulatok minden árnyalatát úgy harmoniába állítani, hogy édes kéjbe ringathassa a legkényesebb fület és legkövetelőbb értelmet. Melege nem vulkáni, de vidámító verőfény. Rossini Rosinája (Sevillai borbély) és Mozart Susannája (Figaro) a dél és észak ellentéte. Mozart Figarója szende, jókedvű fiú, Rossini pajkos hőse mellett. A Requiem Dies Iraejának akkordjain áthallik a mennyei irgalom biztató szava, de Mozart műveiben a változatosság, leleményesség, érzelmi hűség, élénk színezet, hibátlan forma és soha senkitől meg nem közelíthető kellem és kedvesség van és feledtetni, hogy vannak még más lángeszűk, tűzesebbek, akik iránt ha néha nagyobb a bámulat, de a gráciák kedvese iránt tartósabb a vonzalom“.

Beethovenről a Honderűben ír, nincs a cikk aláírva, de rá lehet ismerni, hogy csak Brassai véleménye lehet.¹ „... az újabb kor legnevezetesebb s legzseniálisabb hangszerírója, valamint minden idők legnagyobb hangszerzője... hogy emberektől elvonult, azért történt, mivel ő nekik mindent adott s tőlük mit sem nyert vissza. Ő maga maradt, mivel mását nem lelé.“

Vajda Emil dr. ki Brassait személyesen jól ismerte és hegedűse volt a Nagy Gábor-négyesnek, melynek játékát Brassai sokszor hallgatta, írja, hogy Beethoent szerette legjobban, mert műveiben a művész és a költő összeforrt.² A Beethoven-négyesek közül legjobban szerette az op. 18. Nr. 4 és 6-ot. Beethoven muzsáját Brassai így mutatja be.³ „Arca szabályos profil, szeszélyes, de módszer van benne és grácia. Gracziöz, ha dúzzog, ha lebiggyenti ajkát, ha nyájas, ha mosolyog, vagy ha mosolyogva kellemesen csengő maga után ragadó kacajjá válik, de magával ragad fájdalma, sírása szivrepszű. Érzelmei mindent magukba foglalnak. A természet kies világába andalog veled, ha szalonban mész vele, ötletek villámcikázásai között élcei legragyogóbbak s ha a körülmények ünnepi komolyságot kívánnak, Junóként trónol és Apolló muzsáit némitja el. Ez a muzsa Beethovenen kívül csak Shakespearet találta méltónak, hogy egészen odaadja magát és e két magasság még sokáig fog utólréhetetlenül a fellegek felett örökös napfényben úszni.“

¹ Honderű, 1847. januári szám (475 oldal).

² Kolozsvár, 1890. június 19-iki szám.

³ Budapesti Hirlap, 1857. ápr. 8 (80. szám) tárcá.

Beethoven minden munkájáért lelkesedett, kivéve az első és végső korszakában írtakért. Az utolsó zongoraszonátákra és vónósnyegyesekre kétkedéssel rázta a fejét, mondja id. Ábrányi Kornél, mert Brassai a klasszikus művek forma tökélyét, a könnyen átlátszó kidolgozást és bő dallamosságot szerette.¹ Maga is mondja egyik írásában, hogy Beethoven fölötte van nemcsak kortársainak, de utódainak is. Ennek okát abban látja „hogy neki több esze volt, mint másnak, nem zenei eszet értek, hanem általános életvilágot.“ Beethoven sem a formákat nem másolja vakon, nem utánoz senkit, nem válik soha izléstelené „ez áll összes műveire, az első és utolsóktól eltekintve.“² Erkel és Székely Imre zongorajátékát leginkább azért szerette, mert mindkettő kitűnő Beethoven játékos volt. A Szépirodalmi Lapokban írja is:³ „Beethoven Adalaid-je, minden Liedek ideálja. Erkel mester kísért, akinek Beethoven interpretáló ritka és páratlan tehetségében csak az a kár, hogy annyira fősvénykedik a reá vágó közönséget vele gyönyörködtetni.“

Erkel kedvéért, míg az élt, eljárt a Zeneakadémia vizsgáira is és hangjegyeket ajándékozott a jobb növendékeknek. Ez az érdeklődés barátjának szólt, a kitűnő Beethoven játékosnak.

Nagyon haragszik azokra, akik Beethoven szimfóniáiba lehetetlen dolgokat akarnak belemagyarázni. A németek a nyolcadikról azt mondják, „da hört man das Ringen der Seele nach der Freude“ Brassai arral utal, hogy ilyen lelkiállapot nem is létezik. „Ehhez azon ember sorsát lehetne hasonlítani, aki szekér után fut, mely őt nem akarja felvenni, ez pedig nem szimfóniának, de egy francia négyesnek is vékony tárgy volna“.

Brassai szerint Beethoven ebben a művében díszes bálba, illedelmes jókedvű társaságba vezeti a hallgatóságot. Ezen a mulatságon először Sarabandot játszanak (I. tétel), a II. tétel Allegrettójából Allemandot érez ki, a harmadik tétel valóban Menuette, míg a negyedik tételben Bourré Gavotte és Gigue váltakoznak a legjobb ízlés határain belül. Valóban a nyolcadik szimfóniára legtalálhatóbb a Táncszimfónia elnevezés. Brassai szerint Beethoven minden szimfóniájába ugyanaz a történet magyarázható: egy nagy

¹ Brassai bácsi, mint zenész. Budapesti Napló, 1897. (193. szám.)

² Szépirodalmi Lapok, 1853. (19. szám, 292 oldal).

³ Szépirodalmi Lapok, 1853. (3. szám, 57–41 oldal).

társaság vidám nappala vagy éjjele folyik le a hallgatóság előtt. A színhely egyszer falun, vagy mezőn van (IV-ik), másodsor városban (VII-ik) másszor ugyanez a régi időkben (VIII-ik). Kiemeli a VIII. szimfónia rokokó jellegét „nem a zenei, hanem a tárgyi, mondhatni erkölcsi jellemére értve“. Ez a rokokó, nem a reneszánsz, sem XVI-ik Lajos üres korából való, hanem a frank társalgási fejlődésnek legférfiasabb idejéből, amikor az udvariasság, illedelmesség, vígság, derült jó kedv és bizonyos ünnepélyesség egyszerre is jól elfértek egymás mellett.¹

A harmadik szimfóniában sem lát semmi hősit, sőt az első tételben főúri társaság lebeghetett Beethoven szemei előtt, melynek mulatságát nem zavarja meg semmi, sehol sem vetemednek vidám kitörésekre és jókedvükben is méltóságosak maradnak. Lakoma közben kívülről behallatszik a halotti induló, a vendégektől ismert hős emlékére, ez a zene a szimfónia többi tételére is gyászos fátyolt vet.²

A nagy klasszikus zeneszerzőket és azok műveit fentartás nélkül fogadta el és szerette, ezzel szemben a romantikusokat és újromantikusokat, ahol csak lehetett bírálhatta, bár szerette őket. Különösen sokszor ír Mendelssohnról, és megfigyelései nagyon találóak. Mendelssohn muzsáját a következően jellemzi a Budapesti Hírlapban:³ „Kissé halvány, nemes, elegáns szabású arca melankóliát, mély érzést, csaknem érzélgést árul el, a szemek fényében egy dévaj vonás és a búskomornak látszó hölgy egyszerre megélénkül és vig történetet mesél el, folyékonyan az eszmék gazdagságával és kerekdeden. Ennek a hölgynek az öltözete az utolsó gombostűig kiszámított, hatása még a legavatottabb szemet is meg kell ragadja, de a legszigorúbb női szem sem találna hibát benne. Bámulatos, hogy annyi valódit, aprólékosságra vallót, annyi figyelemmel tud egyesíteni.“ Más helyen meg ezt írja róla:⁴ „Mendelssohn furcsa bagoly vala. Senki sem bírt azzal a képességgel, mint ő: azt, hogy amit zenéjével akart mondani, úgy beletette kottáiba, hogy aki művelt szabatosan játsza árnyalatokkal és helyes hangsúllyal, az többnyire a bennük rejlő lelket is világosságra hozza, mélyebb kutatásra ritkán van nála szükség.“

¹ Budapesti Hírlap, 1856. II. 20. (42. szám) tárcája.

² Budapesti Hírlap, 1856. XII. 24. (297. szám) tárcája.

³ Budapesti Hírlap, 1857. IV. 8. (80. szám) tárcája.

⁴ Rubinstein Pesten, Budapesti Hírlap, 1858. I. 22. (17. szám).

Maradéktalanul meg is írja véleményét Mendelssohnról a Szépirodalmi Lapokban:¹

„A mesterség nála igen nagy, erőlködése túlfeszített. Peridusai oly bonyolultak, hogy a hallgató nehezen érzi, hol kezdődnek, hol végződnek, dallamai túl díszesek, olyan hatást tesznek, mint egy örökös virágbimbó, mely nem tud kivirágzani, mint egy 13 éves leány, ki az Istennek igen kedves teremtese lehet, de mégis sajnálnók, ha nem nőne nagyobbra. Mendelssohn zenei fogásai kombináltak. Kidolgozásaiban sokszor úgy bele szeret a szerkesztésbe, mintha csak magának csinálná tanulmány céljából dolgozatnak. Ezért művei minden elméleti értékük mellett nem léznek népszerűek.“

Brassainak tökéletesen igaza volt! Mendelssohnnek alig néhány műve tudott maradandóan a hangversenytermek műsorába gyökeret verni.

Mendelssohn akkor még igen divatos volt, sokat is játszották hangversenyeken és így sokszor beleütközött műveibe, gyakran volt tehát alkalma, hogy művészetéhez hozzászóljon. 1857-ben a Budapesti Hirlapban (276. szám) azt írja róla, hogy műveit finom gonddal tudja öltöztetni, szembeűnő családi vonásokat fedez fel az egyes művek között, változatosságban nem éri el Haydnt, de műveiben formát és szerkesztést illetőleg nem lehet hibát találni. Mendelssohnt kellemes társalgónak tartotta, aki adomáit néha ismétli, de olyan nagy mestere az előadásnak, hogy mindazt, ami műveiben kifogásolható volna, meg tudja neki bocsájtani. Mendelssohn olyan láncszem a nagy zeneszerzők sorában, melynek kimaradása csapás lett volna a zeneművészetre.

Bachot nagyon szerette és alig múlt el el nap, hogy harmóniumán ne játszotta volna műveit, róla azt írja: ² „Bach mester-séges fugáinak contrapunctikus szövevényén a lipcsei kántor párókás humánus képe mosolyog.“

Nagyon találóan írja le Schumann műzsját is: ³

„Csodálatos teremtmény, ha tízen veszik figyelemre, tíz között nem lesz kettő, ki egyenlő ítéletet mondjon felette. Alakjában, magaviseletében, modorában, öltözetében, beszédében erede-

¹ 1853. évfolyam 21-ik számában (324—327. old.)

² Budapesti Hirlap, 1853. III. 24. (68 sz.) tárcája.

³ Budapesti Hirlap, 1857. (80 sz.) tárcája.

tiség van, ez az eredetiség öntudatosabb, mint naiv. Ruhája némely részére nagy gondot fordít, másutt pongyola hiány mutatkozik. Ékszerai gazdagok, ragyogóak, mint senki másé. de olykor kifogást lehet emelni foglaltságuk, összeillesztésük ellen. Dús fantázia, erős mély érzelmek lobogtatják, néha a szórakozás, üresség érzik rajtuk. Vonzása erős koronkint, de nem tartós.“

Rubinsteintől, a zeneszerzőtől nem volt elragadtatva, és nagyon helyesen Volkmannel helyezi egy polcra. Zeneszerzői készségük tényleg egyforma. Rubinstein természetesebb, kevesebb benne a keresettség, de hátránya, hogy a mesterségbeli tudás sokszor elrejtí magát a szerzőt nemcsak zongoraműveiben, de zenekari szerzeményeiben is. Mindkettőnek főhibáját abban látja, hogy nincsen bennük őszinte érdeklődés a motívumok kidolgozásában, ez az amit ő sem tud megmagyarázni és röviden csak úgy fejez ki, hogy hiányzik belőlük az isteni szikra. Rubinstein művei minden szépségük és bravurjuk mellett nem gyönyörködtetők.¹

Spothrról, akiről a németek mindig olyan nagy lelkesedéssel írnak és beszélnek, aki a germán fajiságnak olyan határozott megtestesítője, akinél németebb zeneszerzőt alig ismernek, de akit ma már alig játszanak, nagyon találóan írja Brassai,² hogy nagy mester volt, van fantáziája, gazdag dallamokban, harmóniában sem talál kifogásolni valót, a bizarságot is kerüli, mégis van szerzeményeiben valami kívánni való. A fület és értelmet ki tudja elégiteni, de a szív, az érzés, nem kapja meg nála, amit keres.³

Meyerbeerre nagyon haragudott, mert először megírta az Észak csillaga című dalművének zenéjét és azután elvitte Scribehez, hogy írjon hozzája szöveget. ezt az eljárását a szerzőnek csak a „nagy nemzet“ hiúságánál fogva tudja megbocsájtani. A műről ezt mondja: „Ebben a darabban annyi minden van, hogy könnyebb elmondani azt, ami nincs benne.“ A darabban levő sokféleséget összefüzi azonban a szerző virtuozitása. Bírája a pesti Nemzeti Színházat, amiért Meyerbeer ezen művét előadta, mert a zene szerzője lehet divatos, de művelt nemzeteknél a jó ízlést sem szabad teljesen száműzni.⁴ Meyerbeernek két jó operáját ismeri el az Ördög Róbertet és a Hugenottákat, mert ezeknél a szerző „azon

¹ Brassai: Rubinstein Pesten. Budapesti Hirlap, 1858. 17. sz.

² Szépirodalmi Lapok, 1853. (18 sz. 276—277. oldal).

³ Ugyanott.

⁴ Budapesti Hirlap, 1856. II. 5. (29 sz.)

szövétneknél gyújtotta meg lámpáját, mely Mozartnak világított, mikor a Don Juant írta. Ezen gyertya végét Wagner elcsempészte, de csak annyi jutott neki, amennyivel a körmét megégethette.“ E két dalműben van jellemrajz, helyzet és indulatfestés az ének jogainak csorbítása nélkül.¹

Donizettiről azt írta, a Lammermoori Lucia szextetje egyedül elég volna hallhatatlanságára. Egyszer egy énekes ezt a hatost elrontotta, ezért annyira megharagudott rá, hogy más alkalommal „még ürhető működéséről is elfogulatlanul ítélni nem volt képes.“ Nem is írt róla soha többet.²

7.

A zongorista Liszt Ferenc előtt mindig meghajtotta az elismerés lobogóját. Már 1846-ban írja az általa Kolozsvárt szerkesztett Vasárnapi Ujságban, melyet elejétől végig ő írt: „Magyar király van Pesten, Liszt a világhíres zongorakirály... s midőn a művész ujjai alatt neki indulnak a magyar népdalok, tüzesen, mint Illés szekeren s mélán búsongva, mint régi szebb élet emléke, még az is eszébe jut a merengő hallgatónak, ami volt, de nincs, s még hírét is elmosta az eső.“³ Majd pesti hangversenye után: „Ő (Liszt) ám az igazi magyar érzésű honfiú... bár hozzánk is beszólna.“⁴ Mikor aztán Liszt Kolozsvárra is eljött, lelkesedéssel ír róla lapjában: „Nálunk a zongora bájos hatalmú királya... Liszt Ferenc oly sokat tud feledtetni velünk a rideg jelenből s viszont oly sokat támaszt fel emlékeink sírjából. Csak az a hujja, hogy kurucok legyünk, midőn hatalmas Rákóczián elandalgunk. Ha szája nem is beszél magyarul, beszél ám művészi tíz újja...“ Leírja Brassai, hogy Szebenben Liszt az összegyűlt magyaroknak eljátszotta a Rákócziát, a szászok pedig az Erkönyt kívánták. Erre a Bote c. lapjukban azt írták, hogy tán nem tudja a művész, hogy német földön van. Nem bíz-a — írja Brassai — édes jó földi, semmit nem tudott (Liszt) Németországnak ilyen fiókájáról.⁵

Lakatos István.

(Folytatjuk.)

¹ Budapesti Hírlap, 1856. V. 31. (126 sz.). Brassai Philalethes álnév mögé bújtt.

² Ugyanott.

³ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (627 sz. 319 oldal).

⁴ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (628 sz. 336 oldal).

⁵ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (656 sz. 781 oldal).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

„AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ TÖRVÉNYEINEK GYŰJTEMÉNYE“. Dr. Tóth Györgynek ezen korszakot alkotó, jeles munkája, melynek I. kötete 1921-ben látott napvilágot, azóta nemcsak teljesen kifogyott, hanem az időközi módosításokkal több pontban megváltozott s újabb kiadása nélkülözhetetlenné vált. Mivel azonban az egész kötet kiadását a jelen viszonyok nem engedik meg, igen helyes és gyakorlati célt szolgáló gondolatot valósított meg Ferencz József budapesti missziói lelkész, amidőn az egyház belső embereinek választásáról és kinevezéséről szóló, valamint a belső emberi változások alkalmával a javadalom megosztásáról szóló IV. és V. törvényt a dr. Tóth György előszavával és történelmi jegyzetekkel kiadta. Ez a kis füzet nélkülözhetetlen melléklete a Dr. Tóth György könyvének s egyik sürgős feladatunk, hogy az egész az időközi módosításokkal ellátva kerüljön az olvasók és illetékes tényezők kezébe*). A jelen 32 oldal terjedelmű füzet 1 pengő 30 fillér. Megrendelhető Ferenc Józsefnél. Budapest, Hógyes Endre u. 3. szám.

GIDÓFALVYNÉ PATAKY ETELKA festőművésznő Kozlosvárt, a vármegyeház üvegtermében nagyszerű kéпкиállítást rendezett. Elsősorban napos tájképeit említjük, amelyek meleg színeikkel valósággal élnek. Kődös, téli képei is jól sikerültek. Paradicsomos csendélete olyan tökéletes, hogy jön az embernek, hogy beleharapjon. Arcképei is kifejezőek, különösen özv. Bothárné. Általában az öregek jobbak, mint a fiatalok, mert arcuk karakterisztikusabb, mint az ifjaké. Történelmi műemlékekről készült képei is figyelemreméltóak. Ennyi értékes, unitárius alkotást egy csoportban rég nem láttunk. Amíg szemléljük ezt a művészi kiállítást, jól érezzük magunkat és aztán megelegetve, boldogan távozunk, mert úgy érezzük, hogy találtunk ott valami szemünknek, lelkünknek jólesőt. Sz. K.

*) Igéretet kaptunk Erdő János hitoktató lelkész és teol. magántanár afiától, hogy az időközi módosításokat összegyűjtve folyóiratunk útján közlésezi. (Szerk.)